

A modern ember időgazdálkodása

A korszerű időgazdálkodás elsődrendű követelménye, hogy pontosan tudjuk, mire mennyi időt fordítunk. Ehhez nélkülözhetetlen eszköz az *időköltségvetés*, amelynek segítségével megbízható képet kapunk az idő valóságos felhasználásáról. Az egész nap percekben írott, részletes és tárgyilagos krónikája ez, hiteles adatokat tartalmaz a teljes időalap felhasználásáról, s éppen ezért nélkülözhetetlen valamennyi tevékenység tudományos igényű vizsgálatában. Munkaerő-gazdálkodás, kereskedelem, gazdasági tervezés, nevelés, szállítás, házimunka, szolgáltatások, művelődés — és természetesen szabad idő.

Nagyon kevés az a terület, amelynek tanulmányozása teljes lehetne az időköltségvetés adatai nélkül. Korunk embere, aki órarend szerint a határidők ostromgyűrűjében él, egyre inkább kényszerül összeállítani a maga és a közösség időköltségvetését, egyfelől azért, hogy számon tartsa, mire hány órát, hány percet fordított, másfelől pedig azért, hogy ésszerűen hasznosítsa a rendelkezésére álló huszonnégy órát, feltárja annak esetleges tartalékait, és — az adott határok között — kedvezőbb esélyeket teremtsen a szükségleteinek, törekvéseinek megfelelő időgazdálkodásra és a szabad idő növelésére.

Persze, önkéntelenül adódik a kérdés: van-e ilyen tartalék? Az időmérleg vizsgálata egyértelműen bizonyítja, hogy igenis van. Nem szándékunk itt külön szólni erről, most csupán annyit: a hazai felmérések alapján túlzás nélkül állíthatjuk, hogy megfelelő szervezéssel, a mai feltételek között legalább 30—45 perccel növelhető a napi szabad idő. Ez a dolgozó nők esetében 25—50, a férfiaknál pedig 15—25 százalékos, nagyon is figyelemre méltó többletet jelenthet.

Szabad idő — lényeg és határvonal

Bármennyire alaptalan, mégis előfordul, hogy a szabad időt a munkán kívüli idővel azonosítják. Ellenvetésként előljáróban csak annyit, hogy az alvás, étkezés, tisztálkodás, takarítás, bevásárlás, a munkával és egyéb tevékenységgel kapcsolatos utak megtétele mind kivülesik a szabad idő határvonalán. Ilyen tekintetben a szociológusok véleménye ma már nagyjából egyezik, s az eltérések legfeljebb egy-két tevékenységre vonatkoznak (például a gyermekgondozás és -nevelés vagy a tanulás), mindez azonban csak részben érinti a besorolás vagy az időmérleg fő tételeinek kérdését. Első megközelítésre tehát: a munkán kívüli időből levonjuk a biológiai szükségletekre, a házi teendők (főzés, takarítás, mosás, ruházat karbantartása) végzésére, bevásárlásra, hivatalos ügyek intézésére, különböző szolgáltatások igénybevételére, a munkával és egyéb tevékenységgel kapcsolatos utak megtételére fordított időt, s az így fennmaradó rész körülbelül megfelel a szabad időnek.

Mivel hazánkban (főleg a gyermekhalandóság csökkenése folytán) az átlagos élettartam az 1932. évi 42 esztendőhöz képest jelenleg a hatvankilenc évhez közeledik: a szabad idő az egész időalap 25 000 napjának egyikét tükrözi. A megnövekedett élettartam a mennyiségi változásokon túl számos szerkezeti módosulást idéz elő. Az átlagos életnaptárban növekszik az aktív időszak, úgyszintén a házasságban töltött idő, s ezzel a nemzedékek együttélésének ideje. Ugyanakkor változik a napi időmérés szerkezete is. Csakis így, az egész élet távlatában lehet hiteles a szabad idő mérése és kutatása.

Ehhez szorosan kapcsolódik a *hosszanti* vizsgálódás szükségessége. Valamely időmérleg értékes tájékoztatással szolgál afelől, hogy különböző korcsoportokhoz tartozó férfiak, nők mire fordítják idejüket. A kapott adatokból összeállítható „átlag-élet” azonban nem valós, mert *különböző korosztályokhoz tartozó egyének* cselekedéseit tükrözi. Például: egy 1970-ben végzett anketából megtudjuk, miként tölti szabad idejét a 21—25 éves, 26—30 éves, 31—35 éves férfi, de *különböző* életéről tudósít. Bizvást állíthatjuk, hogy a különböző korosztályok csak részben ismétlik meg egymás életmodelljét. Következésképpen föltétlenül szükséges az időmérleg rendszeres, folyamatos elemzése, a gyakori időközönként végzett felmérés, amelynek segítségével aztán — néhány évtized múltán — már jobban körvonalazódik az egyes nemzedékek saját, valóságos életútja, s így megközelítő képet alkothatunk ez életutak holnapjáról is. Jelenleg egyetlen országnak sincs ilyen, több évtizedre terjedő felmérés-sorozata, de magától értetődő, hogy a szabad idő szociológiája csak ezen az úton juthat el az előretekintésnek és hatékonyságnak tőle is joggal elvárt szintjére.

Ami a szabad idő meghatározását illeti, ilyen szempontból előtérbe kerül a dinamikai szemlélet igénye, annak felismerése, hogy a nemzedékek, azokon belül pedig a korosztályok szabad ideje állandóan változó jelenség. A termelőerőkkel és a termelési viszonyokkal együtt az egymást követő nemzedékek öröklik az *időviszonyokat* is. Tudjuk például, hogy a ma születő gyermek 6—7 éves korában megy majd iskolába, s ott legalább 10—12 évet tölt; tudjuk, hogy átlagosan 18—19 éves korban áll munkába; tudjuk, körülbelül hány évet fog tölteni a munka mezején s hányat a nyugdíjazás után, körülbelül hány éves korában fog házasodni, megközelítőleg hány évet tölt házasságban. A társadalom nagyjából eleve megszabja minden új korosztály tagjai számára a rendelkezésükre álló időt, „készen” adja nekik örökségként a napi időmérés és az életnaptár addig kialakult szerkezetét.

Közvetlenül (munkaszervezés, a munkaidő terjedelme, a munka jellege) vagy pedig más tényezők (a gazdasági tevékenység szervezése és rendszere, társadalmi és politikai viszonyok, létfeltételek, művelődési élet, életmód, népességi viszonyok) révén a termelőeszközök és termelési viszonyok sajátos, a társadalom fejlettségi fokára jellemző időviszonyokat hoznak létre. Így például a prekapitalista rendszerekre — a köztük fennálló jelentős, színvonalbeli és szerkezeti különbségek ellenére — jellemző: az időviszonyok erős függése a természeti tényezőktől és (a viszonylag gyengén fejlett mezőgazdaságon alapuló termelés következtében) a hangsúlyozottan statikus jelleg.

Minőségileg új szintet, forradalmi átalakulásokat hoz létre az időviszonyok szempontjából is a kapitalizmus. Új termelőeszközei birtokában az ember termelőtevékenysége, általában pedig az élet egyre inkább függetlenné válik a természeti feltételektől. Az addig jórészt egyénileg dolgozó ember helyét elfoglalja a kollektív termelő, akinek millió más társához kell igazodnia hajszálnyi pontossággal. Gyorsan duzzadó városokban, betonfalak közt januártól decemberig változatlan a meleg, árad a napot helyettesítő olcsó fény, konyhában s fürdőszobában a vízforrás — új környezetében emberibb módon élhet az ember, csakhogy az új feltételek új

életmódot és új időviszonyokat parancsolnak alkotójuknak. A szocialista társadalomban az időviszonyokat a fokozódó ellenőrizhetőség és irányítóság, erőteljes dinamizmus, fokozatos homogenizálódás jellemzi. A demográfiai mutatók alakulása pozitív, az átlagos életkor általánosan emelkedik városon és falun, a különböző társadalmi osztályok és rétegek jellemzői közelednek egymáshoz az ország egész területén, az időmérleg szerkezeti különbségei elmosódnak.

Az általános időviszonyok és a szabad idő közötti összefüggések feltárása mindenképp kiindulópont arra, hogy megjelöljük a szabad idő helyét a társadalmi jelenségek rendszerében. Eszerint a szabad idő létünk történelmileg kialakult és meghatározott időkeretének része; nagysága, szerkezete tükrözi a társadalom fejlettségi szintjét. Ugyanakkor mint a munkaerő, általában pedig az ember felülülésének, fizikai és szellemi gyarapodásának, személyisége sokoldalú kibontakozásának lehetősége a szabad idő a társadalmi haladás aktív tényezője is.

A szabad idő jelenét, de főleg holnapját illetően fontos a kötelezettségek szerepének tisztázása. Gyakori, hogy a szabad időt úgy határozzák meg, mint kötelezettségektől mentes időzónát. Ilyesmi azonban a valóságban nincs, mert az ember társadalomban él, s ez eleve feltételezi a kötelekeket, kapcsolatokat, a kötelezettségek állandó jelenlétét. Minden cselekedetünkön, életünk minden percén valamilyen kötelezettség uralkodik, esetenként azonban a külső vagy a belső kötelezettségek kerülnek túlsúlyba. A kettő viszonya lehet a szabad idő egyedüli elfogadható ismerve, és eszerint szabad időnek azt az időt tekinthetjük, amelyben a *belső kötelezettségek állnak előtérben*. Persze, a kötelezettségek jellege is meghatározott, változó, határaik élesebbek vagy elmosódhatnak, adott feltételek mellett valamely belső kötelezettség átalakulhat külsővé vagy megfordítva. Az objektíve előálló kötelezettségek szükségszerűségének felismerése, az irányukkal való azonosulás tompíthatja, sőt feloldhatja a kényszerűséget. Egyénenként, tudatszinttől, hajlamoktól vagy más szubjektív tényezőktől függően ugyanaz a cselekvés, viszony tartozhat a külső vagy belső kötelezettségek közé. A munka és általában az ember elidegenülése során a munka társadalmi-gazdasági kényszer jegyében végbemenő tevékenységgé, döntően külső kötelezettséggé válik. Abban a folyamatban, amely fokozatosan felszámolja az elidegenülés formáit a szocialista termelési viszonyok között, minőségileg megváltozik a munkaidő és a szabad idő viszonya.

A kötelezettségek interferenciájából, jellegük változásaiból adódik a szabad idő és a többi idő viszonylagossága, s jórészt ezzel kapcsolatos a szabad idő tartalmának, szerkezetének állandó módosulása.

Egy interferencia-övezet: a tanulás

Amint azt elégszer tapasztalhatjuk, ha szabad időről van szó, erős a kísértés arra, hogy a vizsgálódás a pihenés—szórakozás síkjára szorítkozzék. Az eredmény egy lista, amelynek élén — pillanatnyilag — első helyen áll a film vagy a tévé (ez utóbbi is a mozi funkciójában), ezt követheti az olvasás, rádió, sportmérkőzések látogatása, séta. S mindez — mert eleve kimaradt a közösségi életben való részvétel, a tanulás, esetleg a család is — a szabad idő eltöltésének egyik iránya, kerete. A „kirekesztés” módja lehet az, hogy ilyen téma nem is szerepel a kérdések listáján, vagy — ún. szabad vagy nyitott kérdések esetén — ha meg is jelenik némelyik a válaszokban, elkallódik feldolgozás közben. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy a kutatás módszerétől függően jelentős eltérés tapasztalható ugyanazon csoport válaszai

között*. Ebből a szempontból rendkívül fontos az időmérleg használata, amikor is a véleményeken kívül feljegyezzük, hogy a megkérdezettek adott napokon mivel töltötték idejüket. Persze, itt is fennáll a hibaveszély, például attól függően, hogy adott tevékenységeket miként osztályozunk vagy csoportosítunk. Így például nemrégiben egy nemzetközi UNESCO-kutatásban a „részvétel” rovatban együtt szerepelt a vallási szertartásokon, összejöveteleken és a politikai megnyilvánulásokon való részvétel, ami szinte használhatatlanná teszi a kapott adatokat. Tehát: nem önkényes csoportosítások, sem pedig a részletek elhanyagolása a követendő út, hanem minden tevékenység feljegyzése még akkor is, ha az csak néhány perc a napi időmérlegben.

A „kirekesztés” helyett állítsuk össze a valójában előforduló tevékenységek lehetőleg minél teljesebb listáját, amelyből könnyebben kirajzolódnak a szabad idő funkciói, felhasználásának fő irányai. Tekintettel az átmeneti lehetőségekre, természetesen kínálkozik egy olyan sorrend, amely fokról fokra halad a határovezettől a szabad idő „belső” területei felé, a tanulástól a színházlátogatásig vagy a közösségi tevékenységtől a kirándulásig. Igaz, mindjárt az elején itt az elkerülhetetlen kérdés: lehet-e szabadidő-tevékenységnek minősíteni a tanulást, s ha igen, mennyiben?

Szóljanak előbb az adatok. A Központi Statisztikai Igazgatóság által 1967 januárjában összeállított időmérlegben ez a tevékenység a férfiaknál napi 28, a nőknél 11 perccel szerepel. Egy ugyanabban az időszakban végzett kutatás során** a megkérdezettek egyharmada mondta, hogy szabad ideje egy részét tanulásra fordítja. Táblázatunk a tanulásra vonatkozó igenlő válaszok gyakoriságát tünteti fel a mintacsoport egészében, illetve azon belül, az iskolai képzettség szerint összeállított csoportok átlagában:

	Szabad idejében tanul Iskolai végzettség szerint					
	Átlag	1—4 osztály	5—8 osztály	szakmai iskola	középfelső- iskola	esteti, látogatás nélküli végzettség
A mintacsoport összlétszámához viszonyítva (%)	33,9	17,7	21,5	33,9	56,9	46,4
Index	33,9 = 100	52,2	63,4	100,0	167,8	136,8

A tanulás tárgyát túlnyomórészt (57,0%) a szakmával, a végzett munkával kapcsolatos műszaki, szervezési vagy gazdasági kérdések alkotják, azonkívül általános technikai kérdések (39,2%), emellett pedig nevelés, történelem, természettudomány, földrajz, művészetek, idegen nyelvek (22,7, 22,1, 16,3, 15,9, 14,8, 12,8 százalékos gyakoriság). Az egyes kérdések iránti érdeklődés gyakorisága az iskolai végzett-

* A temesvári főiskolások körében harmadik éve folyó kutatás azt bizonyítja, hogy a szabadidő-tevékenységek skálájának hitelességét mennyire fokozza, ha egyszerre többféle kérdést teszünk fel, mégpedig: 1. egy szabad kérdés, például: „Mivel tölti szabad idejét?“, 2. egy kb. 20 tevékenységből álló lista, amiből a megkérdezett választhat néhányat; 3. egy sor közvetlen kérdés: „Jár-e moziba?“, „Hányszor volt moziban az utóbbi hónapban?“, „Mit olvasott az idén?“ E kérdéstípusok alapján három lista alakul ki, s azok összevetéséből már pontosabban kitűnik a szabad idő igazi szerkezete, teljesebb az összkép, nagyobb az így kialakuló rangsor hitelessége.

** Az ankétot Bukarest, Krajova, Vajdahunyad, Resica, Anina, Gheorghe Gheorghiu-Dej város iparvállalataiban és a Konstanca megyei Castelu mezőgazdasági gépesítési vállalatnál végeztük, 1100 főnyi mintacsoporttal. Lásd bővebben Francisc Albert: Dialog cu timpul liber. București, 1970.

séggel egyes arányban növekszik. Jellemző, hogy míg ez az eltérés az általános technikai kérdések esetén 19,8 és 64,0 százalék között mozog (1—4 osztályt, illetve középiskolát végeztek), az idegen nyelvek, nevelés, természettudományok esetében pedig 1,2%, illetve 50,0% a két végpont (idegen nyelvek az 1—4 osztályt végeztek-nél, illetve történelem a középiskola esti és látogatás nélküli tagozatának tanulóinál), a szakmai kérdések esetén a határértékek sokkal közelebb állnak egymáshoz: 40,7% az 1—4 osztályt végeztek és 71,6% a középiskolát végeztek csoportjában.

Megfigyelhetjük, hogy a tanulás mindkét kutatás alkalmával jelen van a tevékenységek listáján. S ha a kérdőívekre kapott válaszok tekintetében felmerülhet némi kétely (ami csökkentheti, de semmi esetre sem kérdőjelezheti meg egészében a válaszok értékét, hitelességét), a statisztikai szigorúsággal összeállított időmérleg adataiból annál határozottabban és megbízhatóbban olvasható ki ugyanaz az „igen”. Persze, vitatható kérdés, hogy ez szabadidő-tevékenység-e vagy pedig a munka előkészítése, illetve annak folytatása. Kétségtelen, hogy a tanulás pozitívan hat a munkára, gyümölcseit jórészt a dolgozó, termelő ember élvezi. Ebből ered egyes szociológusok javaslata, hogy válasszuk el a szakmai és nem szakmai kérdésekkel kapcsolatos tanulást, s csak az utóbbit tekintjük szabadidő-tevékenységnek. Adott ponton azonban az elkülönítésnek ez a módja is cserbenhagy, mert ugyan ki tudná pontosan megmondani, hogy a fizika vagy az idegen nyelvek tanulása mennyiben szakmán kívüli tájékozódás. De az olyan — látszólag (!) — távoli terület, mint a nevelés, művészetek, sem tekinthető „semlegesnek”: a gyakorolt szakmától függetlenül a munka mindig nyer a dolgozó műveltségi látókörének szélesedéséből. És ez a nyereség egyre növekszik napjainkban, a tudományos-műszaki forradalom széles kibontakozása idején, amikor a szakmai ismeretekben egyre nagyobb szerepet tölt be a fizika, kémia, elektronika, matematika, amikor a szakképzés és az általános felkészülés mindjobban közeledik egymáshoz.

A hitelességre törekvő szociológiának számolnia kell a szabad idő formatív és egyben gazdasági funkcióival.

A közösség „részesedése”

A közösségi tevékenységben való részvétel a munkások napi időmérlegében férfiaknál 11, nőknél 7 perc, vagyis a szabad idő 5,7, illetve 9 százaléka. (A nőknél a magasabb százalékarány azzal magyarázható, hogy szabad idejük jóval kevesebb — a férfiak napi három és fél órájával szemben csak másfél óra —, s ebből már néhány perc is számottevő hányad.) A mi felmérésünkben a mintacsoport 57 százaléka vesz részt a közösségi tevékenységben (a mutatószám a férfiaknál 8 százalékkal magasabb, mint a nőknél, pártonkívülieknél 43,7, KISZ-tagoknál 50,9, párttagoknál 77,1 százalék). Az adat részleges, mert csak azokat tünteti fel, akiknek valamilyen konkrét szervezeti feladatuk van; a gyűléseken, különböző akciókon részt vevők köre többé-kevésbé az egész csoportra kiterjed.

Ez a tevékenység, a kifejezetten szervezési vonatkozások kivételével, a szervezet keretein kívül folyik. A párt, a szakszervezet, a KISZ akcióinak, tevékenységének színhelye elsősorban az üzem, a termelőszövetkezet, a műhely, a laboratórium, az iskola, s a közösségi tevékenység az ott folyó munka fellendítését szolgálja.

A tanulás esetében egy szakmai (illetve: jórészt szakmai) jellegű tevékenység hatol be a szabad időbe, ezáltal pedig egy inkább szabad idő jellegű tevékenység szférája szélesedik ki azzal, hogy növekvő súlyú összetevőként jelenik meg a munka folyamatában. A tanulás esetén a külső, szakmai kötelezettség mellett növekszik az egyébként eleve meglévő belső kötelezettség részaránya. A közösségi tevékeny-

ségben egy eredetileg önkéntes vállalást erősít annak szervezeti keretekben történő formalizálódása, intézményesedése és mind szorosabb kapcsolódása a munkafeladatokhoz. Két, ellenkező irányú mozgás, de lényegében azonos értelmű folyamat megy végbe: a munka és a szabadidő-tevékenységek fokozatos közeledése.

A szabad idő társadalmi funkciójának másik megvalósulási iránya és területe a *család*. Senki sem vonja kétségbe, hogy a szabad idő egyben a családi élet egyik kerete is. Más kérdés viszont, hogy ez a lehetőség (és főleg igény) mennyire valósul meg jelenlegi időgazdálkodásunkban. A statisztika azt mutatja, hogy azok a tevékenységek, amelyek feltételezik vagy legalábbis lehetővé teszik a társas részvételt (látogatások, tévé-nézés, rádiózás, tánc, színház- vagy mozilátogatás, séta), a férjes asszonyok napi időmérlegében *fele akkora* időtartammal szerepelnek, mint a férjüknél. Nyilvánvaló, hogy a szabad időnek ez a része is pillanatnyilag csak félig lehet a családi élet kerete, mert ez a lehetőség csak részben valósul meg. Az időmérleg-felvételekben és -elemzésekben nem helyes csak elszigetelt (pontosabban: annak minősített) egyénekkel számolni, hanem figyelmet kell szentelni a *társas ember* időmérlege vizsgálatának, ami az időgazdálkodás javítását célzó akció egyik kötelező iránya.

A szabad idő szuverén területe

és két sajátos funkciója a *szórakozás és pihenés*: viszonylag ezek állnak legtávolabb a szakmai tevékenységként végzett munkától.

A szórakozás és a pihenés megszokott, hétköznapi dimenzióit a francia vagy az angol szakirodalom „loisir“, illetve „leisure“ néven jelöli. A szakmai tevékenység, nem, életkor, iskolai képzettség és műveltségi szint, helyi adottságok, életmód, szokások, hagyományok, a társadalmi berendezkedés, gazdasági és politikai feltételek, technikai fejlettség, az egyén érdeklődési köre, nevelés, szervezési feltételek szabják meg az ide tartozó tevékenységek erősen változó listáját.

A már említett mintacsoportban a főbb szórakozási tevékenységek (a kedvenc időöltési formák) rangsora a megkérdezettek iskolai végzettségétől függően így alakul:

	Átlag	Iskolai végzettség szerint				
		1—4 osztály	5—8	szakmai iskola	középiskola esti, látogatásnélküli végzett	
<i>Mozilátogatás</i>	91,6	88,0	82,6	95,8	95,1	96,3
<i>Tévéműsor</i>	68,9	60,1	64,1	74,1	71,9	70,1
<i>Színház</i>	60,6	40,5	50,0	65,9	69,6	90,5
<i>Újságolvasás</i>	60,1	51,3	60,4	63,6	63,8	54,0
<i>Rádió</i>	59,4	55,9	64,8	59,8	56,7	60,6
<i>Séta</i>	59,2	49,3	54,4	59,5	62,1	73,7
<i>Olvasás</i>	51,7	35,4	37,0	49,0	67,1	81,0
<i>Sportrendezvények</i>	49,0	42,7	33,0	58,4	53,6	55,4
<i>Vendégeskedés</i>	37,5	28,6	34,8	40,2	45,1	35,0
<i>Sport (aktív)</i>	11,5	5,6	4,7	15,7	15,6	15,3
<i>Műkedvelés</i>	3,4	6,2	5,8	11,8	6,7	10,1

A kép viszonylag egyoldalú, mert a csoportosítás csak az iskolai végzettséget veszi tekintetbe, s nem számol az életkorral, családi helyzettel, ami terjedelmes elemzést tenne szükségessé. A táblázat azonban így is lehetőséget nyújt néhány megállapításra. Így például kitűnik a mozi és a tévé iránti tömeges érdeklődés (ami a tévé esetében szintén a filmet illeti). Körvonalazódik egy nagy csoport (színház, újságolvasás, rádió, séta, olvasás, sportrendezvényeken való részvétel), amelyen

belül aránylag kicsiny az eltérés, ha eltekintünk az iskolai végzettség hatására előálló különbségektől, s végül néhány aktív foglalkozás (sport, műkedvelői művészet) meglehetősen alacsony gyakorisága. Megfigyelhető a rádió háttérbe szorulása vagy az iskolai végzettség s az olvasás, színházlátogatás közötti szoros összefüggés. Érdekes jelenség, hogy az aktív sportolást illetően, az életkortól függetlenül, a három utolsó csoportban (szakmai iskolát, középiskolát végzetek, illetve esti vagy látogatás nélküli tagozatok növendékei) az igenlő válaszok aránya mindenütt ugyanakkora. Ez alighanem azt jelenti, hogy a szakmai iskolában, illetve a középiskolában alakul ki — ha kialakul — a sportolási kedv, s ettől fogva viszonylag eléggé állandó marad a későbbiek során, legfeljebb a foglalkozás intenzitása csökken.

Mind a sportolással, mind pedig a többi foglalkozással kapcsolatosan külön fejezet lehetne a *pihenés* tárgyalása. A gépesítés, villamosítás, automatizálás, a termelés korszerűsítése jelentősen csökkenti az izommunkát, ugyanakkor azonban növekszik az idegtevékenység, ami a fáradtság más formáit idézi elő, s bizonyos szempontból megnehezíti a pihenést. Az izomfáradtság leküzdésére elég hazamenni s lefeküdni vagy más, kevés mozgással járó foglalkozást űzni, de az idegfáradtság kipihenésére *tenni* kell valamit: sétálni, gyalogolni, kerékpározni vagy úszni, ismét kimozdulni a házból, megdolgozni a pihenést jelentő egyensúlyért, testi-szellemi felfrissülésért. Tapasztalati és tudományos recept is van bőven, csak éppen a gyakorlat elégtelen: száz érettségizett dolgozó közül (akik nyilván főleg idegmunkát végeznek) mindössze tizenöt válaszolja azt, hogy többé-kevésbé rendszeresen sportol. Nem vitás tehát, hogy még nagyon sok teendő vár az iskolára, mert nyugodtan állíthatjuk, csakis itt, a serdülőkorban alakítható ki *tartósan* a sportolás hajlama és a testedzés mint állandó foglalkozás modellje, a modern életmód szerves alkotóeleme. Mindazt, amit később tehet a gyár, a KISZ, a szakszervezet, a sportegyesület, a felnőttek közössége, rendszerint csak folytatása és sokkal ritkábban kiegészítése, még kevésbé helyettesítése az iskolában végzett ilyen irányú alapozásnak, amely az egész lakosságra kiterjedő egészségvédelemnek — az élet védelmének — páratlan értékű eszköze.

Végül egy utolsó kérdés: milyen irányban alakul a modern ember szabad ideje és időgazdálkodása? Sok az indokoltan bizakodó válasz, de gyakran hangzik el a nehézségekre, a buktatókra, a modern életben rejlő csapdákra figyelmeztető szó is. Gondoljunk csak a még távolról sem lezárt „tévé-perre“, amelyben vádlók és védők megszámlálhatatlan érvet sorakoztatnak fel pro és kontra, miközben a villogó varázslablakok újabb tíz- és százezrei nyílnak az országban, hogy kezdetben egészen felborítsák a szabad idő eddig megszokott rendjét, és később engedelmesen beilleszkedjenek abba, ami évtizedekkel ezelőtt a filmmel történt, később pedig a rádióval, a motorkerékpárral vagy — jelenleg — az autóval. Közben egy ország népe került és kerül közelebb a művészet valós értékeihez, tízezres példányszámban megjelenő könyvek napok alatt tűnnek el a piacról, az ember egyéniségének, képességeinek sokoldalú kibontakozását szolgáló kultúrpolitika minőségileg új szintre emeli a lakosság művelődési életét.

Pár év múltán a 17—20 évesek korcsoportjában tíz osztály lesz az iskolai végzettség *alsó* határa. E csoport számára a szabadidő-modellek azon a színvonalon *kezdődnek*, ahol a tartalom, a minőség iránti igény már általános jelenség, s vele együtt a választás és a válogatás képessége is. Ilyen reális és közeli távlatok előtt a szabad idő szociológiája joggal lehet derülátó anélkül, hogy megfeleldkezne mai nehézségekkel és holnapi gondokkal kapcsolatos feladatairól.

Albert Ferenc